

Súlypontok a hazai vízgazdálkodás fejlesztésében

ELŐSZÓ

A hazai vízgazdálkodás színvonalának az emelésére, 23 év óta első alkalommal az elmúlt 4 évben több fontos lépés született: a víz beemelése az Alaptörvénybe (2011), a vizek közösségi tulajdonának garantálása a nemzeti vagyontörvényben (2011), a vízi-közmű szolgáltatásról szóló törvény (2011), a vízügyi feladatok integrálásának a megindítása a belügyminisztériumba (2014)..

A Belügyminisztérium vezetése ugyanakkor úgy látta, hogy a megindult reorganizációra, és a szakma meglévő erősségeire támaszkodva, különösen az új kormány feladatainak kijelölése miatt, szükséges és lehetséges a vízügyi feladatok, és működési feltételek újra gondolása, hogy hatékonyabban szolgálja a társadalom, a gazdaság és a környezet igényeit. Ennek a vízügyi tárgyú súlypontképzésnek az elvégzésére a minisztérium vezetése a Vízügyi Tudományos Tanácsot kérte fel.

A Tudományos Tanács az e tárgyban készült számos tanulmány megállapításait vette alapul. A Budapesti Víz Világtalálkozó (2013. okt. 8 – 11.) átütő sikere, illetve az elfogadott Budapesti Nyilatkozat alkalmat adott arra is, hogy a hazai vízgazdálkodás-fejlesztést nemzetközi kontextusba helyezzük, ezért a súlypontokat párhuzamba állítottuk a „Nyilatkozatból” vett idézetekkel.

KIINDULÁSI FELTÉTELEK ÉS CÉLKITŰZÉS

A határokkal osztott Kárpát-medence legmélyén elhelyezkedő **országunkban a vízgazdálkodás rendkívüli jelentőségű társadalmi szolgáltatás és biztonságpolitikai tényező.** Ezért az átlagosnál nagyobb az állam szabályozó és tulajdonosi felelőssége, de az állam számos ok miatt ma korlátosan tölti be ezt a szerepet. Különösen a víz által nyújtott gazdasági előnyök kihasználása, valamint a klímaváltozás hatásainak kezelése terén van, ami paradigmaváltást követel. Ennek érdekében első helyen az állami feladatok ellátásának színvonal emelési lehetőségeit keressük.

Célkitűzés: a folyamatosan változó feltételekhez – különösen az éghajlatváltozáshoz – alkalmazkodó, fenntartható és integrált vízgazdálkodás elérése, megtartása, és fejlesztése. Az előttünk álló problémák ismeretében ambiciózus vízióink az, hogy két évtizeden belül sikerül elérnünk vizeink jó állapotát, a társadalom vízzel kapcsolatos igényei biztonságosan, fenntartható módon – de ésszerű társadalmi teherviselés mellett – lesznek kielégíthetőek, és a vízgazdálkodás megfelelő eszközökkel rendelkezik majd az árvizekkel, aszályokkal, vízminőségi kérdésekkel kapcsolatos problémák kezelésére is. A kérdés az, hogy mit kell megvalósítani a kitűzött célok elérése érdekében? Javaslatunk szerint a következőket:

I. A VÍZÜGYI KORMÁNYZÁS KÉRDÉSEIT ÉRINTŐEN

I.1. Egységes vízügyi irányítást

„A hatékony vízpolitikai irányítás függ az érintett hatóságok által képviselt intézményi minőségtől, az ágazati és területi integrációtól, a társadalmi részvétel szintjétől és a résztvevők sokféleségétől, az átláthatóság mértékétől, a rendelkezésre bocsátott adatok minőségétől és konzisztenciájától, a kapacitás-fejlesztéstől, valamint a korrupció elleni intézkedésektől... .. Erős hatáskörökkel rendelkező stabil intézményekre és hatóságokra van szükség a felhasználói viselkedés megváltoztatását eredményező jó vízgazdálkodás megvalósításához”.

(Budapesti Víz Világtalálkozó Zárónyilatkozat)

Az integrált vízgazdálkodás megvalósítása érdekében sürgősen meg kell szüntetni azt a nemzetközi trendekkel ellentétes, jelenlegi káros és pazarló gyakorlatot, ami a vízgazdálkodás és a vízügyi államigazgatás egy részének, illetve a vízzel kapcsolatos mennyiségi és minőségi kérdéseknek a szervezetszerű irányítási és hatásköri elkülönítésén alapul. Egy minisztériumon belül célszerű megteremteni a vízgazdálkodás teljes vertikumának irányítását, ide értve a vízügyi hatósági feladatok teljes körű ellátását is.

I.2. Szemléletváltást

„Új megközelítésre van szükség nemcsak a vízügyi ágazatban, hanem ezzel összehangoltan a szociális és gazdaságpolitikában... .. Bármely modern vízügyi paradigmának az – emberi jogra alapozott – emberközpontú fejlődés és a környezettel való gondos gazdálkodás követelményére kell épülnie.”

(Budapesti Víz Világtalálkozó Zárónyilatkozat)

A víz sokarcú. A földi életet szolgáló, az ökológiai egyensúlyt fenntartó szolgáltatást nyújtó környezeti elem, a hozzáférése alkotmányos jog, de a víz egyúttal gazdasági termék és erőforrás is, a vízgazdálkodás tárgya, fontos kulturális és szociális tényező stb. Mindezen tulajdonságok együttes figyelembe vétele elkerülhetetlenül igényli a paradigmaváltást. Ennek részeként kívánatos a vízgazdálkodás komplexitását előtérbe helyezni: beavatkozások esetében mérlegelni kell az alternatívák gazdasági, természeti, ökológiai, eltartó képességi, készletgazdálkodási (víztöbblet és vízhiány) stb. hatását azért, hogy a legtöbb előnyt ígérő beavatkozást választhassuk ki. Kiemelten fontos az érintettek érdemi bevonása már a „nyílt” tervezés kezdeti stádiumába.

I.3 Differenciált biztonságot

„A „vízbiztonság” fogalma egyre komolyabb politikai támogatást élvez, egyre inkább kapcsolódik egyéb biztonsági kérdésekhez, mint az energia, élelmiszer, vagy a nemzetbiztonság....”

„A vállalkozásoknak nagyobb felelősséget kell vállalniuk a mindenkit érintő, vízhez köthető kockázatok mérséklésének folyamatában. A stabil vízügyi irányítás lehetővé teszi, hogy a vállalkozások felismerjék és kezeljék az őket érintő vízügyi kockázatokat. Egyúttal segítségére lehetnek a helyi közösségeknek és a kormányzatoknak a jó vízpolitikai irányítás, a fenntartható vízügyi egyensúly fejlesztésében, a vízminőség javításában, és az élővilág védelmében.”

(Budapesti Víz Világtalálkozó Zárónyilatkozat)

Célunk a társadalom anyagi és kulturális javainak megőrzése, az életbiztonság megteremtése. Feladat: egy társadalmi konszenzuson alapuló alapbiztonság megteremtése és erre építve a ráfordításokat és a lehetséges károkat figyelembe vevő, mérlegelt biztonság rendszerének a kialakítása. Lehetővé kell tenni, hogy az

Súlypontok a hazai vízgazdálkodás fejlesztésében

állam által garantált alapbiztonságtól eltérőt, az érintettek, helyi erőforrások felhasználásával maguknak megteremthessenek. Az árvízi, belvízi valamint vízminőségi kárelhárítás túlnyomóan a vízgazdálkodási beavatkozásokban valósul meg. A biztonság megteremtésének a megelőzésen, a veszély- és kockázat elemzésen és a nemzetközi gyakorlattal összhangban, „soft” eszközök alkalmazásán kell alapulnia. Nem halasztható kötelezettségünk az árvizek, belvizek és aszályok elleni védelem és védekezés kockázat elemzésen alapuló felülvizsgálata, majd az erre alapozott beavatkozások társadalommal történő elfogadtatása és fokozatos megvalósítása.

I.4. Fenntartható és finanszírozható állami szerepvállalást

„mielőbb rá kell világítani a víz központi szerepére a költségvetési prioritások meghatározása és a források allokációja során. Emellett ez az egyik leghatékonyabb társadalmi megtérülésű beruházás, amely a méltányosság, a közegészség, az oktatás és az élelmiszer-ellátás helyzetének erősítésével közvetlen pozitív hatást gyakorol a gazdasági aktivitásra.....

A magánszektor beruházási döntéseit elsősorban a befektetései után várható megtérülésre figyelemmel hozza meg. Meg kell találni a megfelelő egyensúlyt az állami támogatások és a gazdasági ösztönzők között (intézményi keretek, jogszabályok, díjszabás).”

(Budapesti Víz Világtalálkozó Zárónyilatkozat)

A hazai vízgazdálkodásunk meghatározó sajátossága, hogy Magyarország határokkal osztott vízgyűjtőn fekszik. Ez a geopolitikai adottság jelentős állami szerepvállalást feltételez, ami az irányítás egységében, támogatási és jogszabályi konstrukciókban kell majd, hogy tetten öltse. Ugyanakkor az állam nem vállalhat át minden terhet és felelősséget a vízgazdálkodásban érintett szereplőktől. Ez aránytalanul és indokolatlanul nagy terhet róna a költségvetésre, amit az nem tud finanszírozni (lásd: az 1970-es évek, majd 1998, 2012.). Ráadásul ez a szerepvállalás ellene hatna az öngondoskodásnak, a vízzel való takarékoskodásnak és az okszerű vízgazdálkodási beavatkozásoknak is. Az államnak elsősorban a vízhez való hozzáférés lehetőségeit biztosító, a vízkészletek térbeni és időbeni egyenlőtlen eloszlása illetve az árvizek negatív hatásainak mérséklését célzó beavatkozásokat és intézkedéseket kell finanszíroznia.

A helyi jelentőségű problémák megoldásában - az öngondoskodás, a takarékoskodás és felelősség okán - az érdekeltek hozzájárulásának is kötelezően érvényt kell szerezni. Be kell vezetni azokat a jogi technikai, vagy más eszközöket, amelyek a szükséges és a rendelkezésre álló források közötti összhang megteremtése irányába hatnak. A vízügyi igazgatásnak fontos gazdasági szabályozó és ösztönző szerepe is van. A vízzel kapcsolatban, a vízügyi igazgatás, a nemzetgazdaság céljaival, teherbíró képességével és a vízkészletek fenntartható hasznosításával összhangban lévő magatartásra tudja készíteni a társadalom szereplőit. Ha az állam átvállalja a helyi vízgazdálkodási feladatok finanszírozását, azzal kikapcsolja a vízügyi igazgatásnak ezt a fontos szabályozó funkcióját és gátolja a társadalom vízhez való helyes viszonyának a kialakítását, egyben akadályozza a víz, mint termelési tényező értékalapú kezelését. Ugyanakkor el kell érni, hogy a nemzetgazdaság valamennyi ágában a vízfelhasználás a leggazdaságosabban történjen. Ez szükségessé teszi az állami szaktanácsadás és a közösségi cselekvés megteremtését. Ez esetben a „beavatkozás” nem célként, hanem eszközként jelenik meg.

I.5. Új szemléletű költségvetési és EU finanszírozást

„A víz sokféle célt szolgál. A víz és szanitációs beruházások sokrétű haszonnal járnak a vízügyi ágazaton túl is, melynek előnyeit indokolt az ágazatokon átívelő módon integrálni. A fenntartható fejlődés megvalósításának, a szegénység csökkentésének, az élelmiszer- és energiabiztonság megteremtésének, az általános jólét javításának tehát az egyik leghatékonyabb módja az érintett szektorok közötti kölcsönös előnyökön nyugvó megközelítés gyakorlati végrehajtása. Ennek hasznai ágazatokon és generációkon ívelnek át. Végső soron a vízbe történő befektetés, befektetés a békébe.”

(Budapesti Víz Világtalálkozó Zárónyilatkozat)

Az EU források felhasználásánál lehetőséget kell teremteni arra, hogy a támogatások felhasználása komplex célok érdekében történjen: a vízgazdálkodási létesítmények megvalósulásával a hasznosítási feltételek, illetve előnyös területi- és vidékfejlesztési változások is létrejöjjenek. A 2014 és 2020 között a vízgazdálkodási fejlesztésekre előirányzott, becsülhetően, 550 milliárd Ft hatékony felhasználása kiemelt feladat, amelyet –több nemzetgazdasági ágazatot érintő- értékteremtő projekt együttes végrehajtásával kell megvalósítani. Mindezt integrált tervezéssel és a projektek szakmák közötti összehangolt végrehajtásával kívánatos kezelni. Több tárcát és szervezetet érintő konkrét projektek megvalósítása tárca független finanszírozás mellett kell, hogy történjen.

II. A KORSZERŰ GAZDÁLKODÁS KÖRÉBEN

II.1. Teljes körű települési vízgazdálkodást

„Települési viszonylatban az integrált települési vízgazdálkodás középpontba helyezése keretet nyújthat valamennyi releváns vízügyi kérdés megfelelő figyelembe vételére.”

(Budapesti Víz Világtalálkozó Zárónyilatkozat)

Hazánkban nem teljes körű, és lényegében gazdátlan a települési vízgazdálkodás, mint szakterület. Ennek elmaradása a terület- és vidékfejlesztés torzulásához vezet, a már bekövetkezett torzulásokat állandósítja vagy erősíti. Ilyen a vízzel veszélyeztetett területek beépítése, majd azok védelmének követelése, a víz megtartási módszerek szinte teljes hiánya a településen belül, a zárt csapadékvízzel való gazdálkodás hiánya, a nyíltárkos hálózat szinte kizárólagossága stb. A teljes körű települési vízgazdálkodás megteremtésével módszertanának alkalmazásával és felelősének egyértelműsítésével az integrált települési vízgazdálkodást kell középpontba állítani.

II.2. Egészséges vízellátást

„...az ivóvíz szolgáltatáshoz és szanitációhoz való egyetemes hozzáférés biztosítása érdekében határozott elkötelezettségre, vezetésre, megfelelő jogi keretrendszerre és kapacitás-fejlesztésre van szükség.”

(Budapesti Víz Világtalálkozó Zárónyilatkozat)

A megfizethető díj és a magas színvonalú szolgáltatás költség igénye között természetes az ellentmondás.

A feladat a lakosság egészséges ivóvízzel történő ellátása, a nem kielégítő állapotú víztisztító/vízellátó rendszerek rekonstrukciója a szennyvizek elvezetése és kellő tisztítása, energia tartalmának kiaknázása (ez az egyik terület, ahol a magyar K+F potenciált hasznosítani lehetne). Ennek a támogatási és díjrendszerben is érvényesülnie kell. Figyelmet kell fordítani a kistelepülések megfelelő színvonalú szanitációjára is.

II.3. A vízkészletekkel való gazdálkodás reformját

„Újfajta gondolkodásra, világlátásra van szükség. A víz-, energiagazdálkodás, valamint az élelmiszer-termelés rendszereit integráltan kell megtervezni. A jogi, intézményi kereteket, a támogatási és dotációs mechanizmusokat világszerte figyelemmel kell követni. Így pl. az erőforrások megfelelő árazása és a támogatások szektorok közötti hatékonyabb elosztása kulcskérdés a nexus-megközelítés sikerében „

(Budapesti Víz Világtalálkozó Zárónyilatkozat)

A hazai vízgazdálkodás fejlesztésébe, a gazdaság és a társadalom igényeinek kielégítése mellett, amit erősíteni kell, továbbra is bele kell tartoznia a vízi környezet védelmének.

A hidrológiai ciklus szélsőségeinek növekedése jelentős kihatással van nagy tavaink, különösen a Balaton vízszintjének változására. A vízátvétel, vagy vízgyűjtőn történő tározás nem jelent reális alternatívát a vízszintszabályozás megoldására. Egyedüli megoldást jelenthet mindhárom nagytavunk esetében a mederben történő tározás növelése, melynek vizsgálatát komplex módon, a különböző vízszintekhez tartozó part és –mederszabályozás, a vízelvezetés megoldása és a vízgyűjtőn történő egyéb beavatkozások együttes értékelésével kell elvégezni.

Magyarország síkvidéki területein, állami feladatként különösen nagy szerepe van a térségi vízszétosztásnak, amelynek rendeltetése kettős. Egyrészt, megteremti a vízkészletekkel való hozzáférés biztonságát, ami a kiszolgáltatott vízgazdálkodási helyzetünk miatt fontos. Másrészt, a három nagy folyónk (Duna, Tisza, Dráva) változó vízjárásából következő egyenlőtlen hozzáférést hivatott kiegyenlíteni. Mindezekből az is következik, hogy a térségi vízszétosztás meg kell, hogy teremtsen minden vízhozzáférés lehetőségét, annak céljától függetlenül. Az ilyen beruházások és az ilyen művek fenntartása jellemzően állami feladat.

Ezek miatt szükséges az integrált vízgazdálkodás fontos eszközét jelentő vízgazdálkodási tervezés új rendjének a kialakítása, úgy, hogy az a vizeket érintő valamennyi természeti tényezőre és gazdasági tevékenységre kiterjedjen, egységes nyilvántartásra és elemző módszerekre támaszkodjon.

II.4. Vízvisszatartást

„Az integrált vízgazdálkodás képes növelni a társadalomnak a nem kívánt változásokkal szembeni ellenálló-képességét, mind megelőző, mind korrekciós intézkedések útján. A nem-éghajlati tényezők meghatározó elemei az integrált vízgazdálkodás-fejlesztéshez szükséges értékelésnek, és hatásuk sok esetben felülmúlja az éghajlati tényezőkéét. A felszín alatti víz, ideértve a felszín alatti és felszíni vizek együttes használatát, meghatározó eleme az integrált vízgazdálkodásnak.”

(Budapesti Víz Világtalálkozó Zárónyilatkozat)

Minden jel arra mutat, hogy akár a víz hiányának, akár többletének kezelésére összpontosítunk, fokoznunk kell a víz megtartására irányuló beavatkozásokat (ide értve a legnagyobb tározó tér, a talaj tározó kapacitásának kihasználását is), ha lehet olyan módon, hogy a műszaki beavatkozások alkalmasak legyenek az ellentétes kockázatok (sok víz, kevés víz) kezelésére. Olyan win-win konstrukciókat kívánatos kifejleszteni, amelynek minden résztvevője partner és nem ellenérdekelt a tározásban. Ez azt jelenti, hogy a vizek visszatartására irányuló műszaki beavatkozásokat nem lehet megoldani a mezőgazdaság támogatása, (például a művelési ág megváltoztatásának, vízvisszatartó agrotechnika széleskörű alkalmazásának), és a Natura 2000 területek használatának felülvizsgálata nélkül.

Súlypontok a hazai vízgazdálkodás fejlesztésében

Mérlegelni szükséges a különböző célok teljesítésének nemzetgazdasági következményeit is. A helyes mezőgazdasági-gyakorlat kötelező elemei közé kell beemelni az alapvető vízgazdálkodási követelményeket (pl. mélylazítás, mélyszántás, drénező növények, stb.). Csak a támogatási rendszereken keresztül lehet elérni a talaj tározó funkciójának jobb kihasználást. A talaj szerepe azért is előnyben részesítendő, mert a felszíni tározókba betározott vizek minősége olyan mértékben romolhat, hogy az öntözésre csak korlátozottan lesz használható.

A birtokrendezés, vagyis a birtokméretek optimalizálása, a tulajdonviszonyok rendezése (sík és dombvidéken egyaránt) elősegítené a tározást. Ugyanakkor a megvalósításról a tározás üzemköltségének és osztársadalmi hasznosságának együttes mérlegelése alapján kell döntenie. A vizek tározásának nem pusztán vízkészlet-gazdálkodást, terület és vidék fejlesztést (turizmus) javító következményei, hanem üzemeltetési (ide értve a védekezést is) és fenntartási költség megtakarító következményei is lehetnek.

A tározás ugyanakkor hazánkban a fenntartható vízgazdálkodás hosszú távú tervezésének is egyik meghatározó eleme, mert az éghajlatváltozás potenciális hatásainak kezelésére sem az árvizek, sem az aszályok esetében nincs hatékonyabb módszerünk.

II.5. Hatékonyságjavító feltételeket az öntözésnek

„Növelni kell a vízfelhasználás hatékonyságát a teljes mezőgazdasági termelési lánc legfontosabb szakaszaiban, különösen a vízhiányos területeken. A következő évtizedekben az újabb források bevonása helyett az édesvíz hatékonyabb használata lesz a kritikus tényező. A hatékonyabb öntözés lehetővé teszi a víz máshol történő felhasználását.

Különbséget kell tenni az egyes vízhasználók között. Míg az emberek számára a víz alapvető jog, ez korántsem áll fenn a mezőgazdaság vagy az ipar esetében.

(Budapesti Víz Világtalálkozó Zárónyilatkozat)

Az öntözés fellendítése hazánkban elsősorban nem vízgazdálkodási, hanem agrárgazdasági kérdés. Magyarország a feltételes öntözés zónájába tartozik, a mezőgazdasági termelésben elsősorban aszálykár-elhárítás céljából kívánnak öntözni. Az öntözésre használt vízmennyiség a felszíni vizek tekintetében jelenleg messze elmarad a lehetőségektől, a felszín alatti vizek felhasználására – főként az Alföld vízhiányos területein - viszont növekszik az igény. A vízjogilag engedélyezett területekkel együtt és a lehetséges kapacitások kihasználásával összesen 600 ezer ha (a mezőgazdaságilag művelt terület 12%-a) öntözése lehetséges, ezzel szemben ma csak 2 százalékát öntözzük.

Ugyanakkor ezen a területen állítjuk elő a növénytermesztés értékének 25 százalékát és itt találjuk a foglalkoztatottak 75 százalékát. Nemzetközi vonatkozásban nagyon alacsony a hazai öntözött kertészeti termelés. A meglévő zöldség és gyümölcstermesztésünk 140 000 hektárjából mindössze 20 ezer ha.

Az öntözési költségek döntő része (70-90 %-a) a táblán belül keletkezik, a víznek a növényhez juttatása csak jelentős energia bevitele révén lehetséges.

Az öntözéses gazdálkodásba vont növények faja, a feldolgozó- és a hűtőházi kapacitás, az áru kiszerelés, az értékesítés jelentősen összefügg. (A térségfejlesztési koncepciók, valamint a gazdaközösségek hiánya miatt ezek a marginális előnyök teljesen elmaradnak). Ösztönözni kell a gazdálkodók öntözési célú együttműködését.

II. 6. Összehangolt vízi-környezet védelmet és gazdaságfejlesztést.

„...a vízgazdálkodásnak a konszolidációt és az integrációt elősegítve meg kell haladnia a területi és szektorális határokat. A teljes körű integrációnak a vízügyi ágazaton túl magában kell foglalnia valamennyi jelentős vízfelhasználó szektort. A vízszolgáltatást, az energiaszektor, a mezőgazdaságot, az egyéb érintett ágazatokat, továbbá a természeti rendszereket egységesen átfogó megközelítés alkalmazására van szükség.

(Budapesti Víz Világtalálkozó Zárónyilatkozat)

El kell érni a vizek jó állapotát és azt meg kell őrizni, ugyanakkor a környezeti és gazdasági szempontokat összeegyeztetve, ki kell elégíteni a társadalom és a fenntartható gazdaságfejlesztés vízgazdálkodással kapcsolatos igényeit is. Jobban össze kell hangolni a környezet- és természetvédelmet a gazdaságfejlesztéssel. Nagyobb súlyt kell helyezni a vízgyűjtő-gazdálkodási tervezésre, be kell hozni az elmaradást. Végre kell hajtani a vizek jó állapotának biztosításához és megőrzéséhez tervezett intézkedéseket, figyelemmel a gazdaság teherbíró képességére

III. A KAPACITÁSOK BIZTOSÍTÁSA KÖRÉBEN

III.1. Ésszerű adatgyűjtést, szabályozott hozzáférést

„Meg kell erősíteni mind a központosított, mind pedig a decentralizált vízgazdálkodási rendszerek melletti elkötelezettséget. A vízkészletek, különösen a felszín alatti vizek védelme érdekében szükséges a vízkészlet-felhasználás pontos mérése és nyilvántartása. Az átlátható, részvétel alapú döntéshozatali eljárások és az érintettek felelős részvétele együtt kell, hogy járjon. A vízfelhasználásra vonatkozó mérések és az így felhalmozott adatok megosztása fontos mind a monitoring-folyamatok gördülékenysége, mind a vízügyi információs rendszerek általános hozzáférhetősége szempontjából. Az új, pl. monitoringot végző intézmények a fejlődési folyamat zászlóshajóivá válhatnak. „

(Budapesti Víz Világtalálkozó Zárónyilatkozat)

A készletek pontos ismerete nélkül túlzott felhasználás, ill. pontosan az ellenkezője, vagyis ki nem használt értékhasznosítás állhat elő. Ezért, olyan adatbázisra van szükség, amely tájékoztatást ad például a mederben hagyandó, a még kitermelhető, felszíni, felszín alatti, vagy termál vízkészlet mennyiségéről és minőségéről, korszerű döntéstámogató módszerek alkalmazásával lehetővé teszi a beavatkozások helyének és mértékének mérlegelését, sorrendbe állítását, majd kijelölését. Ez a szakmai munka sajnálatos módon mintegy évtizede hiányzik, ami nem csak a vízgyűjtő gazdálkodási tervezést teszi bizonytalaná, hanem a bevételeket is.

Megfelelően szervezett adatgyűjtés és feldolgozás nélkül nincsen előrejelzés, ami szinte minden vízgazdálkodási beavatkozás megalapozásának, tervezésének és végrehajtásának az alapja. Ma Magyarországon az adatok gyűjtésének párhuzamossága (például csapadék adatok - VIZIG, és OMSZ) mellett a hiányos adatok jelenléte (például talajnedvesség), egyaránt jelen van. Tisztázatlan az adatbázisok egymással történő kommunikációja és különösen a hozzáféréseinek módja (a szabad hozzáférés vagy ennek hiánya). Ez az állapot a hatékonyság romlását, a költség pazarlás és nem ritkán az egymással ellentétes következtetések levonását eredményezi.

III.2 Helyzetértékelést és átfogó fejlesztési javaslat kidolgozását az oktatásban és a kutatás-fejlesztésben

„A tudománynak és a tudományterületek közötti kutatásnak elő kell segítenie a víz, energia, élelmszer ágazat és az éghajlat kölcsönhatásának jobb megértését. A tudományos eredményeket, egy interaktív és adaptív folyamat keretében, be kell csatornázni a döntéshozók felé.

Olyan politikai befolyástól mentes környezetre van szükség, amiben a tudomány független és megbízható szakmai háttérrel tud nyújtani a problémák kezeléséhez. Ugyanakkor szükség van arra is, hogy a tudományos világ és a politika kölcsönös együttműködése gördülékenyebbé tegye az ismeretek átadását és csökkentse a tudomány és a politika között jelenleg tátongó űrt. Javítani kell a műszaki, a politikai és a társadalmi együttműködés feltételeit, és segíteni kell a társadalomtudományok gyakorlatba való átültetését. Szintén kiemelt szerepet kell kapnia az oktatásnak, és a víz mint érték általános elismertetésének.”

(Budapesti Víz Világtalálkozó Zárónyilatkozat)

A nemzetgazdaság szinte minden ágában /település, mezőgazdaság, ipar, stb./ sajátos vízgazdálkodási problémákat kell megoldani. Ennek érdekében átfogó tudással rendelkező, egyúttal egyedi szakmai feladatokat ismerő, értő, felkészült szakemberekre van szükség. Ma ilyen tudással rendelkező személyek az igényekhez képest csak kis számban találhatók.

A szakemberek hiánya miatt, például egy egyidejűleg bekövetkező Tiszai és Dunai árvíz szakmai irányítására a vízügyi igazgatóságok létszáma ma már nem elegendő (a vízügy az elmúlt negyed század során szinte évente visszatérő átszervezések révén az 1990-es mintegy 20 000 fős létszámáról mára 3500 főre esett vissza). A gyors változások korában a hazai ágazati kutatás intézményi szétesése, különösen a VITUKI felszámolása mára azt eredményezte, hogy szakember, adat és kapacitás hiányában nem lennének képesek egy 1984-ben készített Vízgazdálkodási Keretterv jellegű és színvonalú anyag összeállítására, márpedig a Vízyűjtő gazdálkodási tervezés nem kíván sokkal kevesebbet. Hasonlóan féltő, hogy a jövőben várhatóan jelentkező összetett problémák megoldása is akadályokba ütközne.

Szorosabbra kell fűzni a középfokú vízügyi szakképzést végző iskolák és a szolgálat irányító szervezetei közötti szakmai koordinációt. Kezdeményezni kell az OKJ-s képzések struktúrájának felülvizsgálatát és a gyakorlat igényeinek megfelelő módosítását.

A legsürgetőbb feladat a Vízkárelhárító megnevezésű szakképesítés országosan egységes tantervének, tananyagának elfogadása és – felnőttoktatás keretében – az őri állomány (gátőr, csatornaőr, mederőr, tározóőr) számára a képzések megszervezése.

Ki kell használni, a mérnökképzésnek a felsőoktatáson belüli preferált helyzetét. A vízügyi szolgálatnak el kell érni, a szakma iránti érdeklődés felkeltése mellett, az államilag finanszírozott építőmérnök-képzés keretszámainak növelését, de legalább ugyanakkora – a szakma széleskörű népszerűsítése nélkül aligha megvalósítható – feladat aztán a megnövelt létszámkeret kitöltése potenciális jelentkezőkkel.

Az általánosan jelentkező szakemberhiány kezelésének egyik eszköze lehet vonzó vízügyi életpályamodell kidolgozása és a feltételeinek megteremtése.

Fentiek megvalósítása első lépésben átfogó helyzetértékelést igényel. Erre alapozva kidolgozandó egyrészt a középfokú szakképzés, másrészt a felsőfokú szakképzéstől a doktori képzésig terjedő többszintű felsőoktatás szakmaspecifikus fejlesztési

Súlypontok a hazai vízgazdálkodás fejlesztésében

javaslata. A felsőoktatás számára ehhez a fő intézményi pillérek adottak, de azok tananyaga, kimeneti kompetenciái rendszeres összehangolást igényelnek. A mérnöki kompetenciák korszerűsítésének eszköze a szakirányú továbbképzés. Ez szintén fejlesztésre és ágazati harmonizálásra szorul. Végül, a felsőoktatás legmagasabb szintjén lévő doktori képzés jelentősége kettős: egyrészt a tudomány és kutatás-fejlesztés, másrészt a felsőoktatás oktatói személyi feltételeit és utánpótlását biztosítja. Mindezekre alapozva kialakítandó az a több lábon álló hazai (és érdemleges nemzetközi kapcsolatokkal is bíró) kutatóhálózat, amelyben a felsőoktatási, akadémiai és ágazati műhelyek a maguk kompetenciaszintjén részben önállóan, részben célorientáltan együttműködve el tudják látni a jövőbeni ágazati feladatok gyakorlati megoldásának tudományos kutatási megalapozását és fejlesztését.

III.3. Forrásokat a fenntartásra és az üzemeltetésre

„Költséghatékonysági számításokkal és alternatíva-elemzéssel (melyek a befektetéstől a működési szakaszon át a karbantartásig és a pótlásokig figyelembe veszik a termelési folyamatot) kell növelni az infrastrukturális befektetések esetében a fenntarthatóságot és az átláthatóságot.”

(Budapesti Víz Világtalálkozó Zárónyilatkozat)

A meglévő létesítmények üzemeltetése, fenntartása és rekonstrukciója tetemes ráfordításokat igényel. Ennek forrásait ma a költségvetés, (vagy más eszközök, illetve a kis adók bevételei) nem fedezik. Számításaink szerint ma az állóeszköz érték 0.18%-át fordítjuk fenntartásra, ami műszakilag és közgazdaságilag is értelmezhetetlenül kicsiny érték. A karbantartás elmaradása veszteséget idéz elő /pl. szivárgó ivóvíz vezetékek, drágább védekezések/, majd bizonyos idő elteltével a berendezés működésképtelenné válik, vagyis az üzemelés biztonsága sérül. Az ésszerű és jól szervezett vízügyi fenntartás ugyanakkor bizonyítottan a közfoglalkoztatás egyik zászlós hajója, hiszen a teljes hazai közfoglalkoztatott létszám 10%-a (20 ezer fő) a mindössze 3500 fős vízügyi szolgálatnál kap munkát. A közfoglalkoztatás lehetőséget teremtett a fenntartás javítására, gyakorlatában azonban számos eljárási rend, jobbításra szorul.

III.4. Nemzetközi aktivitásunk erősítését

„A határokkal osztott felszíni és felszín alatti vízkészletek esetében, melyek Földünk édesvíz tartalékának többségét adják, a vízpolitikai irányításnak az osztott vizekkel való közös gazdálkodást támogató vízgyűjtő-szemlélet alapján túl kell lépnie a nemzeti határokon. Erős és hosszú távú, határokon átnyúló együttműködés stabil (nemzetközi) jogi és intézményi elveken és megoldásokon alapuló közös vízgyűjtő intézmények, munkaprogramok, közös monitoring rendszerek, továbbá széleskörű társadalmi részvétel útján biztosítható...”

(Budapesti Víz Világtalálkozó Zárónyilatkozat)

Magyarország a Duna nemzetközi vízgyűjtőjén helyezkedik el, ezért a nemzetközi és határvízi együttműködés a vízgazdálkodás hatékonysága szempontjából alapkövetelmény. A határvízi kapcsolatainkban a vízgyűjtő-szemlélet érvényesítésére az együttműködés rugalmasabbá tételére, a kormányzati szintű mellett a területi társszervek együttműködésének az erősítésére kell törekednünk. Fokoznunk kell hazánk aktivitását a nemzetközi vízgazdálkodási szervezetekben, amivel egyrészt növelhetjük a befolyásunkat az uniós vízpolitika alakításában, másrészt bővíthetjük a magyar vízipari export számára az üzleti lehetőségeket. A Víz Világtalálkozó

Súlypontok a hazai vízgazdálkodás fejlesztésében

kormányzati felvállalása, megszervezése és támogatása a hazai vízipari szereplők számára októbertől mostanáig mintegy 100 milliárd Ft megkötött üzletet és további 700 milliárd Ft értékű szerződéses megállapodás előkészítését tette lehetővé. A jövőben sokkal nagyobb mértékben célszerű összpontosítani az export tevékenységre.

A határokon átnyúló vízgazdálkodási problémáink megoldásához - a saját érdekeink és a Duna vízgyűjtőjén osztozó országok érdekeinek figyelembe vételével – jól ki kell használnunk a Duna Stratégia vízgazdálkodással foglalkozó prioritásainak nemzetközi koordinátori szerepünkből származó lehetőségeket.

ÖSSZEFOGLALÁS

A hazai vízgazdálkodás fejlesztésének érdekében az alábbiakat javasoljuk létrehozni:

A VÍZÜGYI KORMÁNYZÁS KÉRDÉSEIT ÉRINTŐEN:

I.1. Egységes vízügyi irányítást: Egy minisztériumon belül célszerű megteremteni a vízgazdálkodás teljes vertikumának irányítását, ide értve a vízügyi hatósági feladatok teljes körű ellátását is.

I.2. Szemléletváltást: A beavatkozások során a vízgazdálkodás komplexitását előtérbe kell helyezni, a víz nem csak környezeti elem és nem csak erőforrás, ennek tervezési környezetét kell megteremteni.

I.3. Differenciált biztonságot: Lehetővé kell tenni, hogy az állam által garantált vízbiztonságtól eltérőt, az érintettek helyi erőforrások felhasználásával maguknak megteremthessenek.

I.4. Fenntartható és finanszírozható állami szerepvállalást: Az államnak elsősorban a vízhez való hozzáférés lehetőségeit biztosító, a vízkészletek térbeni és időbeni egyenlőtlen eloszlásának, illetve az árvizek hatásainak mérséklését célzó beavatkozásokat és intézkedéseket kell finanszíroznia.

I.5. Új szemléletű költségvetési és EU finanszírozást: Az EU és költségvetési források felhasználásánál lehetőséget, és konstrukciót kell teremteni arra, hogy a vízgazdálkodási létesítmények megvalósulásával a hasznosítási feltételek, illetve előnyös területi- és vidékfejlesztési változások is létrejöhessenek.

A KORSZERŰ GAZDÁLKODÁS KÖRÉBEN:

II.1. Teljes körű települési vízgazdálkodást: Ennek megteremtésével, módszertanának alkalmazásával és felelősének egyértelműsítésével az integrált települési vízgazdálkodást kell középpontba állítani.

II.2. Egészséges vízellátást: A szolgáltatási/gazdálkodói tevékenység, valamint a szakmai követelmények egyensúlyának a biztosítását kell elérni.

II.3. A vízkészletekkel való gazdálkodás reformját: Szükséges az integrált vízgazdálkodás fontos eszközét jelentő vízgazdálkodási tervezés új rendjének a kialakítása, úgy, hogy az a vizeket érintő valamennyi természeti tényezőre és gazdasági tevékenységre kiterjedjen.

II.4. Vízvisszatartást: Akár az árvizek, akár az aszályok kezelésére összpontosítunk, fokoznunk kell a víz megtartására irányuló beavatkozásokat, de ezeket nem lehet megoldani a mezőgazdaság támogatása, és a Natura 2000 területek használatának felülvizsgálata nélkül.

II.5. Nyereségtermelő öntözést: Az öntözés fejlesztését a jó adottságú termőterületeken, a kertészeti és gyümölcs termesztésében, valamint a táblán belüli vízszétosztás költségeit, a termeléssel együttes feldolgozó, szállító, és kereskedelmi kapacitás növelését kell támogatni.

II. 6. Összehangolt vízi-környezet védelmet és gazdaságfejlesztést: Nagyobb súlyt kell helyezni a vízgyűjtő-gazdálkodási tervezésre, be kell hozni az elmaradást. Végre kell hajtani a vizek jó állapotának biztosításához és megőrzéséhez tervezett intézkedéseket.

A KAPACITÁSOK BIZTOSÍTÁSA KÖRÉBEN:

III.1. Ésszerű adatgyűjtést, szabályozott hozzáférést: Olyan egységes adatbázist kell létrehozni, amely a vízkészletekkel való gazdálkodás kiadási, bevételi viszonyainak mérésére, valamint tervezési feladatainak végrehajtására egyaránt megbízható bázisul szolgál. Meg kell teremteni a vízgazdálkodási adatok egységes, párhuzamoktól mentes adatgyűjtését és tárolását, tisztázni kell a hozzáférés módját, (mikor kinek van szabad hozzáférése, kinek mikor, miért kell fizetnie).

III.2 Helyzetértékelést és átfogó fejlesztési javaslat kidolgozását az oktatásban és a kutatás-fejlesztésben, beleértve az OKJ-s képzéseket, a vízkárelhárító szakképesítést, az államilag finanszírozott építőmérnök-képzést, a keretszámok növelését, a vízmérnöki életpályamodell kidolgozását és feltételeinek megteremtését, továbbá több lábon álló kutatóhálózat kialakítását.

III.3. Forrásokot a fenntartásra és az üzemeltetésre: A fenntartásra, üzemeltetésre és rekonstrukcióra a műszakilag szükséges forrásokat, már csak ez EU támogatások igénybevételének feltétele miatt is biztosítani kell.

III.4. Nemzetközi aktivitásunk erősítését: Nemzetközi aktivitásunk fokozása érdekében az állam ez irányú szerepét kell növelni, ami bizonyíthatóan, mind szellemi, mind vízipari exportunk növekedéséhez vezet.

Budapest. 2014. április 15.

A Vízügyi Tudományos Tanács Stratégiai Munkabizottsága:

Bíró Tibor dr., Ijjas István dr., Józsa János dr., Ligetvári Ferenc dr., Melicz Zoltán dr., Reich Gyula, Somlyódy László dr., Szlávik Lajos dr., Szűcs Gábor dr., Jakus György, Bak Sándor, vezette: Váradi József dr.